

*Паламарчук О. В.,**ад'юнкта докторантури та ад'юнктури
Національної академії внутрішніх справ*

ДЕТЕРМІНАНТИ, ЩО ВПЛИВАЮТЬ НА ВЧИНЕННЯ РОЗБОЇВ, ПОЄДНАНИХ З ПРОНИКНЕННЯМ У ЖИТЛО, ІНШЕ ПРИМІЩЕННЯ ЧИ СХОВИЩЕ

Анотація. У статті розглянуто один з важливих елементів запобігання розбоям, поєднаним з проникненням в житло, інше приміщення чи сховище (ч. 3 ст. 187 КК України) – детермінанти, що впливають на їх вчинення. Роз'яснено терміни «детермінанта» та «детермінант», які досить часто плутаються або ототожнюються. Зазначено, що вони мають відмінні риси як у лексичному значенні, так і у змістовному наповненні. Викладено різні змісти та співвідношення цих понять. Детермінанти передбачають певні причинно-наслідкові зв'язки. У науці виокремлюється близько 30 видів детермінаційних зв'язків. У кримінологічних дослідженнях та практиці протидії злочинності оперують в основному такими їх видами в як причинний, обумовлюючий, функціональний, кореляційний, зв'язок станів. Підтверджено, що детермінанти злочинності в цілому можна розглядати як криміногенні фактори, що, своєю чергою, передбачає явища та процеси, існування яких впливає на збереження, погіршення стану злочинності. Вони класифікуються за рівнем відтворення, природою, механізмом дії, соціальним змістом та іншими критеріями.

Визначено загальні детермінанти розбоїв, поєднаних з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище. При їх виокремленні варто звертати особливу увагу на соціально-економічні процеси, що відбуваються в конкретному суспільстві в певний проміжок часу, адже саме загальна ситуація в державі має безпосередній вплив на масштабність вчинення злочинів, передбачених ч. 3 ст. 187 КК України. Коли в нашій державі виникають кризові явища в різних сферах (економічна, психологічна, соціальна, політична тощо) спостерігається значне підвищення рівня корисливо-насильницької злочинності.

Визначені основні чинники, від яких залежить рівень вчинення розбоїв, поєднаних з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, зокрема, соціально-економічні, соціальні (які не слід ототожнювати з соціальною нормою, яка теж впливає на рівень вчинення корисливо-насильницької злочинності), психологічні. Також варто зауважити, що не останню позицію займає система правосуддя, в межах ефективності правоохоронних органів, суворості покарань та швидкості реакції. Значну роль на ймовірність вчинення злочинів (ч. 3 ст. 187 КК України) впливає географічне розташування місця вчинення злочину: розміщення житла, іншого приміщення та сховища, її віддаленість від головних доріг, наявність сусідів та інші фактори можуть впливати на ймовірність вчинення розбою.

Ключові слова: розбій, детермінанти, причини, умови, запобігання, детермінаційних зв'язків.

Постановка проблеми. Вивчення причин зростання розбоїв, поєднаних з проникненням у житло, інше приміщення чи

сховище передбачає важливе суспільне та загально-державне значення. Тому що внутрішньодержавний кримінологічний фактор несе реальну загрозу національній безпеці нашої держави, перешкоджає сталому розвитку та функціонуванню української державності, розвитку громадянського суспільства в Україні й становленню її як правової та демократичної держави. Саме тому дослідження детермінант вчинення злочинів, передбачених ч. 3 ст. 187 Кримінального кодексу України (далі – КК України) має надзвичайно важливе як практичне, так і теоретичне значення.

Стан дослідження. Детермінанти злочинності в цілому, корисливо-насильницьких злочинів, зокрема, та їх вплив досліджували багато вчених у галузі кримінології та соціології. Одні з найвідоміших іноземних дослідників у цій області – Едвін Сутерленд, Роберт Мертон, Тревор Гернсі та Лоренс Коен. Вони досліджували різні аспекти злочинності, такі як соціальні фактори, економічні умови, культурні впливи та інші чинники, які можуть впливати на вчинення злочинів. Ґрунтовні дослідження цих вчених допомагають розуміти причини та умови, що сприяють злочинності, а також розвивати стратегії для її запобігання. Едвін Сутерленд вказував, що питання про детермінанти злочинності не мають прямої та вичерпної відповіді, потребують постійного вивчення, через динамічність злочинності як негативного соціального явища у сучасному суспільстві.

Дослідженням детермінант злочинності в цілому та корисливо-насильницької зокрема (до якої й належать розбій, поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище) присвятили свої публікації Ю.М. Антонян, Я.І. Гілинський, В.В. Голіна, О.М. Джу́жа, А.І. Долгова, А.Ф. Зелінський, С.М. Іншаков, О.М. Костенко, В.М. Кудрявцев, В.Г. Лихолоб, П.П. Михайленко, І.А. Петін, Д.В. Рівман, Л.В. Сердюк, Л.В. Франк, В.І. Ша́кун та ін.

Не зважаючи на значну увагу до зазначеної проблеми з боку науковців та практиків, певні її аспекти до нині не висвітлені в повному об'ємі та вимагають ґрунтовного, повного та послідовного науково-теоретичного осмислення.

Мета статті полягає у визначенні детермінант, які впливають на вчинення розбоїв, поєднаних з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище.

Виклад основного матеріалу. Терміни «детермінанта» та «детермінант» часто зустрічаються у публікаціях українських вчених. Тлумачення слова «детермінанта» має чимало значень, які відрізняються одне від одного за своїм змістом та лексичним значенням. Зазначений термін застосовується у різних сферах життєдіяльності людей, наприклад, в юриспруденції, економіці,

медицині, агрономії, будівництві тощо. Поняття «детермінант» має функціональне призначення складової певного сектору та його складових елементів. Чимало українських та зарубіжних науковців розглядають зміст зазначеного поняття, але єдиної точки зору не мають. Тому для кращого розуміння «детермінант» злочинності в цілому та розбоїв, поєднаних з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, зокрема, вважаємо за необхідне дещо заглибитись в історичний розвиток та сучасне застосування цього терміну.

Одне з перших згадувань цього слова міститься в різноманітних галузях економіки у латинській та грецькій мовах, хоча має діаметрально-протилежне значення. Детермінанта розглядається як компонент, причина або умова певного явища чи сукупності явищ дійсності на певному часовому проміжку. Жорж Гурвич зазначає, що детермінанта виступає універсальним чинником, що пришвидшує інтегрування певних реалій суспільної дійсності у вже існуючі соціальні рамки чи середовище, незалежно від часу їх виникнення, чи способу створення; позиціонує зазначені реалії у визначеному місці соціального простору, детермінанта їх наповнює змістом, зумовленим функціональною спрямованістю зазначеного середовища». При цьому перспективність інтегрування факту залежить від адекватного – психологічного, соціологічного, історичного – сприйняття суб'єктом соціального обрамлення, в якому перебігає сам процес, ініційований впливом тієї чи іншої детермінанти [1, с. 17].

Більшість вчених сьогодення розрізняють поняття «детермінанта» та «детермінант» та вкладають у них різний зміст:

1) детермінанта «привабливість – сфера існування» ідентифікує цілісну матеріально-духовну сферу існування і прагнення людини, суб'єктів господарювання, держави, яка виражається через міру потрібності, або непотрібності об'єкта привабливості з точки зору його здатності задовольнити суспільні потреби [2, с. 4];

2) детермінанта (від грец. *determi-nans,-ntis* – визначальний) «привабливість–парадигма взаємодії суб'єктів» передбачає певну сукупність елементів привабливості та їх зв'язків, що обумовлюють стан і властивості взаємовідносин, на основі яких формується інтегральне стійке почуття прихильності до об'єкту привабливості [2, с. 4].

3) детермінанта «привабливість – філософське прагнення» передбачає органічне поєднання і реалізацію прагнень людини, суб'єктів господарювання до інтеграції і збереження психологічного комфорту [1, с. 19];

4) детермінанта «привабливість – вектор діяльності» полягає в тому, що, виходячи з емоційно забарвлених, суб'єктивних симпатій людей один до одного, формується інтенсивність їх взаємодії, тяжіння до спільного виду діяльності [3].

Нині немає такої галузі життя людини, де не використовувалися б ці терміни. Отож, спробуємо розібратися в понятті «детермінанти злочинності», зокрема розбоїв, поєднаних з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, для покращення запобігання зазначеним видам злочинів.

Детермінанти злочинності (криміногенні фактори) – явища і процеси, існування, дія (взаємодія) яких впливає на збереження, погіршення стану злочинності. Вони класифікуються за рівнем відтворення, природою, механізмом дії, соціальним змістом та іншими критеріями. Інтерпретація будь-якого явища, процесу об'єктивної дійсності чи суб'єктивних станів як детер-

мінант злочинності передбачає встановлення виду зв'язку між ними та кримінальною активністю. У науці виокремлюється близько 30 видів детермінаційних зв'язків. У кримінологічних дослідженнях та практиці протидії злочинності оперують в основному такими їх видами в як причинний, обумовлюючий, функціональний, кореляційний, зв'язок станів [4].

Виходячи з зазначеного вище, вважаємо, що детермінанти вчинення розбоїв, поєднаних з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище – це передумови, причини, умови та визначальні чинники вчинення зазначеного виду злочинів.

Це визначення прямо пов'язане з законом причинності що проявляється в тому, що між подіями, які виникають у світі, існує такого роду зв'язок, при якому виникає ситуація: якщо подія А спричинила В, то завжди, де тільки спостерігається А, за нею неодмінно (динамічна закономірність) або з визначеною часткою ймовірності (статистична закономірність) слідує В. У причинному зв'язку слід виділити умову. Її роль зазвичай виконує те середовище, в якому діє причина, тобто це коло дії причини, коло породження наслідку. Умова впливає на причину як каталізатор, тобто або сприяє, полегшує дії причини, або перешкоджає їй; пришвидшує чи сповільнює її дію. Така в нашому розумінні функціональна роль умови [5, с. 134].

Що стосується загальних детермінант розбоїв, то варто брати до уваги соціально-економічні процеси, які відбуваються в українському суспільстві, адже саме загальна ситуація в державі впливає на масштабність вчинення злочинів. Коли в нашій державі виникають кризові явища в різних сферах (економічна, психологічна, соціальна, політична тощо) спостерігається значне підвищення рівня корисливо-насильницької злочинності. Наша позиція підкріплена багаторічним науковим досвідом. Зокрема у дослідженнях В.І. Шакуна зазначено, що за даними соціологічних досліджень за рівнем життя більше ніж кожна четверта людина України (28%) підпадає під категорію «бідність». Її ж глибина, тобто середня величина витрат у тих, хто належить до розряду бідняків, на 21% нижча від вирахованої межі бідності. При цьому рівень бідності мало залежить від трудової діяльності. Майже 78% бідних родин мали у своєму складі хоча б одного працюючого. Понад 70% працюючих отримували заробітну плату нижчу від прожиткового мінімуму, а кожен четвертий – нижчу від межі бідності [6, с. 340].

Вчинення корисливо-насильницьких злочинів, до яких безпосередньо належить розбій, поєднаний з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, пов'язане не лише з побутовими умовами чи сімейним вихованням, але й сучасними процесами урбанізації. На думку В.І. Шакуна, нині навіть не можна зафіксувати якісь позитивні зрушення у вихованні дітей у нових умовах. У великих містах за наявності специфічної субкультури її населення проявляється схильність до жорстокості й наживи, а молодь взагалі починає сприймати лише грубість та агресивність [7, с. 93].

Також на вчинення злочинів, передбачених ч. 3 ст. 187 КК України впливає низка факторів, що полягають у переоцінці цінностей та моральних принципів (дедалі більше визнання матеріального фактора як найбільш важливої цінності); «розмиті» межі морального й аморального; збільшення масштабів і ступеня соціальної конфліктності в суспільстві через безперервний ріст зростання соціально-економічної диференціації населення; виникнення жорстокості у суспільстві у зв'язку з воєнним станом тощо.

Отже, причинами як розбоїв, поєднаних з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, так й інших корисливо-навальницьких злочинів є будь-які чинники, що спричиняють утворення в особі комплексу сваволі й ілюзій. Умовами, що сприяють учиненню злочинів, слід вважати: а) природжені чи набуті властивості особи злочинця; б) фактори життєвої ситуації, в якій перебуває особа, якщо зазначені вище фактори є такими, що сприяють прояву комплексу сваволі й ілюзій як злочину [8, с. 112].

Висновки. На нашу думку, детермінанти, що впливають на вчинення розбоїв, поєднаних з проникненням у житло, інше приміщення чи сховище, можуть включати такі фактори:

1. Рівень безпеки: наявність або відсутність систем безпеки, таких як сигналізація, відеоспостереження, замки та інші заходи безпеки, може впливати на ймовірність вчинення розбійних нападів.

2. Географічне розташування: розміщення будівлі, її віддаленість від головних доріг, наявність сусідів та інші фактори можуть впливати на ймовірність вчинення розбою.

3. Соціально-економічний статус: райони з високим рівнем бідності або великими різницями у соціально-економічному статусі можуть бути більш вразливими до злочинності, включаючи розбої.

4. Мотивація злочинців: фактори, які мотивують злочинців, такі як можливість виготовлення великого прибутку, наявність цінних речей або грошей у будівлі, можуть впливати на вибір об'єкта для розбою.

5. Ефективність правоохоронних органів: рівень присутності поліції, швидкість реагування на виклики та розслідування злочинів можуть впливати на вчинення розбоїв.

Ці фактори можуть взаємодіяти та впливати на поширення розбоїв у певній області чи територіальній громаді.

Детермінанти розбоїв можемо розглядати у більш широкому розумінні, зокрема включати такі основні чинники:

1. Соціально-економічні умови: висока безробіття, низький рівень доходів, нерівність у розподілі багатства можуть сприяти зростанню рівня розбоїв.

2. Соціальні фактори: наявність банд, гангів або інших кримінальних груп може стимулювати вчинення розбоїв.

3. Психологічні чинники: наприклад, низька самоконтрольність, агресивність, відсутність емпатії можуть сприяти вчиненню злочинів, включаючи розбої.

4. Соціальна норма: іноді культурні чи соціальні фактори можуть впливати на сприйняття розбою як прийнятної або неприйнятної дії.

5. Система правосуддя: ефективність правоохоронних органів, суворість покарань та швидкість реакції на злочини можуть впливати на рівень розбоїв у суспільстві.

Література:

1. Дорошенко С. І. Соціально-історичні детермінанти виявлення традиційного ставлення французів до політики в епоху Давнього порядку. *Українська національна ідея: реалії та перспективи розвитку*: Вип. 19. Львів: НУ «Львівська політехніка», 2007. С. 11–19.
2. Максименко С.Д. Особистість починається з любові. *Практична психологія та соціальна робота*. 2004. № 9. С. 1–8.

3. Безус Р.М., Третьяк М.М. Поняття «детермінант» та його значення в різних сферах. URL: nauka.com/35_OINBG_2012/Economics/10_123170.doc.htm
4. Орлов Ю.В. Детермінація злочинності. URL: Йосипів А.О. Детермінанти насильницької злочинності та протидія їй органами внутрішніх справ: монографія. Львів: Львівський державний університет внутрішніх справ, 2011. 276 с.
5. Шакур В.І. Суспільство і злочинність. К.: Атіка, 2003. 360 с.
6. Шакур В.І. Урбанізація і злочинність. К.: Атіка, 1996. 274 с.
7. Костенко О.М. Проблема сучасної цивілізації (в українському контексті): монографія / О.М. Костенко. Черкаси: СУЕМ, 2008. 218 с. URL: <http://surl.li/pbnrkl>

Palamarchuk O. Determinants that contribute to the commission of robberies, combined with penetration into a dwelling, other premises or storage

Summary. The article examines one of the important elements of preventing robberies combined with breaking into a home, other premises or storage (Part 3 of Article 187 of the Criminal Code of Ukraine) – determinants affecting their commission. The terms “determinant” and “determinant” are clarified, which are quite often confused or equated. It is noted that they have distinctive features both in lexical meaning and content. Various meanings and relationships of these concepts are outlined. Determinants imply certain causal relationships. About 30 types of deterministic relations are distinguished in science. In criminological research and practice, crime countermeasures are mainly operated by their types, such as causal, conditioning, functional, correlational, connection of states. It has been confirmed that the determinants of crime in general can be considered as criminogenic factors, which, in turn, provides for phenomena and processes, the existence of which affects the preservation and deterioration of the state of crime. They are classified by the level of reproduction, nature, mechanism of action, social content and other criteria.

The general determinants of robberies combined with breaking into a home, other premises, or storage have been determined. When distinguishing them, special attention should be paid to the socio-economic processes taking place in a specific society in a certain period of time, because it is the general situation in the state that has a direct impact on the scale of the commission of crimes provided for in Part 3 of Art. 187 of the Criminal Code of Ukraine. When crisis phenomena arise in our country in various spheres (economic, psychological, social, political, etc.), there is a significant increase in the level of selfish and violent crime.

The main factors on which the level of committing robberies combined with breaking into a dwelling, other premises or storage depends, in particular, socio-economic, social (which should not be equated with a social norm, which also affects the level of self-interested and violent crime), psychological. It is also worth noting that the justice system occupies not the last position, within the limits of the effectiveness of law enforcement agencies, the severity of punishments and the speed of reaction. The geographical location of the crime scene plays a significant role in the probability of committing crimes (Part 3 of Article 187 of the Criminal Code of Ukraine): the location of housing, other premises and storage, its distance from main roads, the presence of neighbors and other factors can affect the probability of committing a robbery.

Key words: robbery, determinants, causes, conditions, prevention, deterministic relations.